

ском Университете. Под ред. д. чл. Нила Попова. – М., В Университетской типографии (М.Катков) на Страстном бульваре, 1884. – 561 с.

10. История македонского народа / Редакция тома: акад. М.Апостолски (отв. редактор), акад. Любен Лале, акад. Кирилл Мильовски, проф. Методия Соколови, проф. Томо Томовски. – Скопье, Издатель: Македонская академия наук и искусств. Типография: “Просвета” – Куманово, 1986. – 488 с.

11. Матковски Ал. Македонскиот полк во Украина. – Скопје, “Мисла”, 1985 – 288 с.

12. Посунько О.М. Історія Нової Сербії та Слов’яносербії. – Запоріжжя, РА “Тандем-У”, 1998. – 80 с.

13. Примечания Александра Пищевича на Новороссийский край (С.112-118) // Киевская старина. – 1884. – Т.VIII.

14. Шиханов Р.Б. Українське козацтво у п’ятнадцятилітній війні (1592-1606 р.р.) (С.140-142) // Запорозьке козацтво в пам’ятках історії та культури. Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (Запоріжжя, 24 жовтня 1997 р.). – Секція III, IV, V. – Запоріжжя: РА “Тандем-У”, 1997. – 280 с.

15. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф.59. – Оп.1. – Спр.136.

16. Там само. – Спр.2006.

17. Там само. – Спр.3954.

А.В.Бойко

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ РОДИНИ ОСТРОГРАДСЬКИХ

Дослідження історії шляхетних родин Південної України дає змогу персоніфікувати історію південного краю, зрозуміти уподобання, світогляд та змагання людей старого Півдня. Водночас історія родини Остроградських конкретизує ті процеси, що відбувалися в середовищі української шляхти останньої чверті XVIII ст. Старовинний український шляхетський рід Остроградських, який веде свій початок з XVII століття від бунчукового товариша Івана Остроградського, протягом XVIII–XIX ст. давав своїх представників до гетьманського уряду, а після скасування гетьманства – і до губернських правлінь. Після включення частини Полтавщини до Катеринославського намісництва Остроградські не залишилися осторонь процесів, що відбувалися в південному краї.

Після зруйнування Запорозької Січі і включення запорозьких земель до Новоросійської та Азовської губерній та з початком поміщицької колонізації Остроградські поспішають придбати найкращі землі. У 1781 р. бунчуковий товариш Микола Остроградський прохає Новоросійське губернське правління про виділення йому під поселення слободи 3000 десятин землі у Новопавлівському повіті при вершині річки Єланець [12,

арк.2]. Про позитивне вирішення питання свідчить той факт, що вже у 1782 р. суміжно з землею Остроградського відведено землю капітану Некориці. Розгалужені гілки цього роду – родини Андрія, Павла, Максима, Григорія, Матвія Остроградських отримали в Катеринославському, Новомиргородському, Олександрійському повітах понад 20 тисяч десятин землі [11, арк.2]. І це при тому, що вони мали на Полтавщині 7 слобід, які на початок 90-х років ще не були розмежованими.

Андрій Остроградський, обраний у 1784 р. предводителем дворянства Кременчуцького повіту, входить до оточення Катеринославського намісника Г.Потьомкіна. Він відзначається при виконанні його доручень по господарській частині і за поданням намісника нагороджується Катериною II коштовним подарунком та чином. На той час бути при Потьомкіну означало увійти до когорти, яка складала адміністративну систему південного краю. Прийнятим до когорти просування по службі було гарантоване, особливо коли претендент проявив організаційні та виконавчі здібності. Тому логічним уявляється призначення Андрія Остроградського радником казенної палати Катеринославського намісництва у соляних та винних питаннях. Ордером від 23 липня 1790 р. Г.Потьомкін доручає А.Остроградському цю посаду [2, с.32]. Посада радника казенної палати з таких прибуткових питань, як соляна торгівля та винний відкуп, означала неабияку нагороду і довіру намісника. Крім матеріальної вигоди, це надавало можливість наблизитися до верхніх щаблів влади. Адже винний відкуп та постачання вина до армії здійснювали на той час графиня Браницька, канцлер Безбородько, правитель канцелярії Попов, бригадир Фалєєв. Слід сказати, що А.Остроградський використав надану йому можливість і увійшов до потьомкінської когорти. Недарма вже після смерті князя Потьомкіна правитель його канцелярії, а на той час вже статс-секретар імператриці, правитель її кабінету В.С.Попов, за дорученням О.Безбородька, звернувся 1 березня 1792 р. до правителя Катеринославського намісництва В.В.Каховського з проханням подати прізвища тих, кого слід нагородити по закінченні російсько-турецької війни. Крім традиційного списку осіб В.Каховським була зроблена приписка з проханням “зробити добро” Тібекіну, Герсєванову, Остроградському та Сахновському, “особам вам знайомим та людям достойним” [6, арк.3-4,21,80].

Два документи, які публікуються, являть собою протокол засідання комісії дворянських зборів для складання дворянської книги Катеринославської губернії та грамоту комісії про внесення А.Остроградського до першої частини дворянської книги. При тому, що дворянські книги склалися з шести частин, а до першої частини за указом імператриці вносилося виключно спадкове, “столбове” російське дворянство, можна гадати, що Остроградським довелося немало попрацювати, щоб отримати такий

запис. Зауважимо, що після заборони у 1784 р. надавати колишні чини скасованій Гетьманщини депутатські дворянські зібрання, яким доручалося “розібрати” українське шляхетство, не мали точних вказівок щодо критеріїв включення до спадкового дворянства [4, с.106-107]. Як наслідок, намагання козацтва отримати дворянство усіма засобами, помножене на зловживання дворянських депутатів, призвело до того, що на 1791 рік на Україні до дворянства було записано більш ніж 22 тисячі чоловік. В результаті герольдія вже з 80-х років XVIII ст. почала особливо пильно контролювати поповнення дворянських родів з української старшини. Остання змушена була знаходити більш вагомні підтвердження свого шляхетного стану, ніж виписки з компутів про службу полковими осавулами, хорунжими, писарями та сотниками. З кінця 80-х років взагалі було наказано не включати їх до дворянського стану. Подібна ситуація призвела до того, що українська старшина почала “шукати” підтвердження свого шляхетства у шлюбних союзах з російським дворянством.

Матеріали протоколу демонструють нам цю тенденцію. Андрій Остроградський був одружений на дочці російського капітана Гаврилова, а Павло Остроградський – на дочці генерал-майора М.Чорби. При цьому простежується намагання укладати шлюби з неабиякими представниками російського дворянства. Максим Чорба – брат генерал-поручика Ф.Чорби, предводителя дворянства Олександрійського повіту у 1784 р., а сам М.Чорба вже наприкінці 80-х років став крупним землевласником Південної України, отримавши під заселення на колишніх Запорозьких Вольностях понад 10 тисяч десятин землі [8, *арк.161-161 зв.*; 9, *арк.26*; 10, *арк.14*]. Подібне маємо і з іншими українськими шляхетними родами України, які воліли закріпити свої дворянські позиції через шлюб з російським дворянством Південної України. Родзянки, а потім і Синегуби повторили шлях Остроградських. Те, що розгляд питання про запис Остроградських до дворянської книги припадає на 1792 р., та кількість документів, які змушені були вони представити до депутатської комісії Дворянського зібрання, свідчить про всю складність процесу нобілітації української шляхти.

Водночас документ ставить питання, які вимагають додаткових пошуків і копітких досліджень. По-перше. Ми маємо справу з гілкою Омельницького сотника Григорія Матвійовича Остроградського. В той же час в протоколі немає жодних згадок про гілку миргородського полкового судді Федора Матвійовича Остроградського, син якого Василь Федорович був Голтвянським сотником ще у 1761 р. Маємо також гілку Івана Остроградського, син якого Володимир був Голтвянським сотником у 1783 р. По-друге. Маємо відомості, що бунчуковому товаришу Миколі Остроградському у 1781 р. було відведено 3000 десятин землі в Новоро-

сійській губернії. Однак у протоколі про поміщика Миколу Остроградського не згадується. Малоімовірно, що йдеться про сина Павла Остроградського – Миколу, якому на той час було 9 років. Все це потребує додаткових досліджень.

Документи, що публікуються, зберігаються у фонді М.А.Остроградського (1857-1917) (Російський державний історичний архів. Ф.683) – товариша міністра торгівлі та промисловості, сенатора. Вони являють собою завірені копії 1798 р. написані в аркуш типовим канцелярським начерком кінця XVIII ст. Фактично на сьогодні це єдиний зразок протоколу та грамоти дворянських депутатських комісій про внесення роду до дворянської книги.

Текст документів друкується за орфографією оригіналу зі збереженням мовних особливостей. Літери “і” та “б” передаються відповідно літерами “и” та “е”. Твердий знак на кінці слів опускається. Непрочитані в тексті слова позначаються квадратними дужками.

Джерела та література

1. Письма Екатеринославского губернатора Василия Васильевича Коховского состоящему при делах ея Величества Екатерины II, тайн. сов. В.С.Попову, для доклада князю Платону Александровичу Зубову (С 20 января 1792 года по 21 июня 1794 года) // Записки Одесского общества истории и древностей. – Одесса, 1881. – Т. XII.
2. Богумил А. К истории управления Новороссии князем Г.А.Потемкиным. Ордера 1790-1791 гг. Выпуск 1. – Екатеринослав: Типография губернского земства, 1905.
3. Кривошея В.В. Українська козацька старшина. Частина 1. Урядники гетьманської адміністрації: Реєстр. – К., 1997.
4. Романович-Словатинский А. Дворянство в России от начала XVIII в. до отмены крепостного права. — СПб.: Типография Министерства внутренних дел, 1870.
5. “Пишу тебе, мой ангельской друг...” (Из эпистолярного наследия начала XIX века) // Составители: С.Абросимова, А.Бойко. — Запорожье: РА “Тандем У”, 1997. — С. 10.
6. Російський державний військово-історичний архів. – Ф.ВУА. – Спр.18725.
7. Там само. – Спр.18727.
8. Там само. – Ф.52. – Оп.1. – Спр.102. – Част.V.
9. Державний архів Херсонської області. – Ф.14. – Оп.1. – Спр.3.
10. Там само. – Спр. 4.
11. Там само. – Спр.90.
12. Там само. – Спр.135.

Додаток

№ 1

1792, серпня 13. – Катеринослав. – Протокол зібрання губернського предводителя дворянства та повітових депутатів Катеринославської губернії з питання про внесення надвірного радника Андрія Григоровича Остроградського, його дружини та братів до першої частини дворянської родословної книги Катеринославської губернії

1792 г., августа 13, по силе высочайше жалованной ей императорским величеством благородному российскому дворянству в 21 апреля 1785 года грамоты, Екатеринославского наместничества губернский предводитель дворянства и уездные дворянские депутаты, собранные для составления дворянской родословной книги, рассматривали предъявленные Градижского уезда от помещика Андрея Григорьева сына Остроградского на дворянское его достоинство и родных братьев его надворного советника Павла, бунчукового товарища Матвея, капитана Максима, и прапорщика Григория Остроградских, в засвидетельствованных копиях доказательства. Именно: универсал деда их Матвея, апшит отца их, бунчукового товарища. На чини его Андрея, два патенты и письмо от покойного светлейшего князя Потемкина-Таврического; надворного советника Павла два патента и указ; бунчукового товарища Матвея патент; капитана Максима патент и указ; прапорщика Григория указ, в котором значится: В универсале, данном от бывшего Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетмана и кавалера Даниила Апостола 1731 года мая 19 дня, яко на дачу оним гетманом пану Матвею Иавновичу Остроградскому судьи полковому Миргородскому в сотне Голтвенской пустого селища войскового свободного прозываемого Броварки, чему следовало тогда более 40 лет, он, гетман Апостол, по данной от Е.И.В. власти за знатные его Остроградского к престолу монархи Всероссийской империи службы с построенными во оном селе Броварках млинами ему Остроградскому, а по нем и сыну его Федору, который также войсковой службы отправлял неленостно, в спокойное навсегда владение безо всякого от кого-либо препятствия ствердил в апшите. За рукою Малия России обеих сторон Днепра и войск Запорожских гетмана и разных орденов кавалера графа Кирилла Григориевича Разумовского 1760 года августа 28 дня под № 114, что сотник омельницкий Григорий Остроградский за продолжение им службы по данной ему гетману Разумовскому от Е.И.В. власти от всех императорских служб уволен с награждением чином бунчукового товарища: в патентах I-м, из Государственной военной коллегии 1768 декабря 31 дня под № 2280, что Андрей Остроградский, который в сухопут-

ном кадетском корпусе прапорщиком служил [...] ² февраля 1 дня 1767 года пожалован в поручики; II-м, за собственноручным Е.И.В. подписанием 1788 октября 7 под № 52 в Сенате, что Андрей Остроградский, который служил секунд-майором за оказанную к службе ревность 1786 года 20 января пожалован в надворные советники в ранг сухопутного подполковника; в письме от покойного генерал-фельдмаршала князя Потемкина-Таврического 1787 года 14 июля, что Е.И.В. в знак благоволения к его трудам в деле по его предводительской должности пожаловать соизволила табакерку, которую препроводил к нему в двух патентах за подписанием собственной Ее И.В. руки. 1) 1770 декабря 31 № 100, что Павел Остроградский, который капитаном служил, 1770 году января 1 дня пожалован в секунд-майоры; 2) октября 20 под № 265, что оный же, Павел Остроградский 1770 года декабря 29 дня пожалован в пример-майоры. В указе, писанном из Киевского наместнического правления Голтвенскому уездному суду 1785 года под № 14174 о объявлении пример-майору Павлу Остроградскому, что он по представлением генерал-фельдмаршала, Малороссийского генерал-губернатора и кавалера графа Петра Александровича Румянцева-Задунайского правительственным Сенатом награжден чином надворного советника. В патент за подписанием Малороссийской коллегии 1767 августа 23 под № 4986, что возный Омельницкий Матвей Остроградский за службу с 1764 года чином бунчукового товарища в патент военной коллегии 1770 года декабря 31 дня под № 268; что Максим Остроградский, который вахмистром служил, 1770 года января 1 пожалован в прапорщики; в двух указах Государственной военной коллегии: 1) 1777 года 31 августа № 9162, что Максим Остроградский на ход(?) в изюмском гусарском полку с 765 из малороссийского шляхетства, за ним подданных черкас мужского пола 30 душ, отроду ему 27 лет; поручиком 772 июня 28 дня был в Турции при взятии городов, и в Польше. В 774 в Оренбургской экспедиции, а челобитною просил об отставке по болезням от воинской службы, по которой его прошению от военной службы отставлен с награждением капитанского чина; в 2) 1782 апреля 26 под № 21514, что Григорий Остроградский в Македонском гусарском полку кадетом состоял, от роду ему 27 лет, из малороссийского шляхетства в службе вахмистром с 771 октября 16; кадетом 776 мая 1 был в крымском походе, челобитною просил об отставке по болезни от службы на его собственное пропитание. От службы отставлен с награждением прапорщичья чина. В списках семейства Остроградских записано: Андрей, Григорьев сын Остроградских 48 лет, женат на дочери подполковника Якова Гаврилова Анне. Дети их: сыновья Иван — 12, Александр — 8,

² Слово не прочитано.

Николай — 5; дочери Вера — 7, Наталья — 4, Ольга — 2. За ним состоит в уездах Екатеринославском, Александрийском, Градижском в селах и деревнях мужского пола 600 душ; в отлучке надворным советником в статской службе, в Екатеринославской казенной палате советником. Остроградский Павел Григорьевич 56 лет, женат на дочери умершего генерала-майора и кавалера Н.И.Чорбы, Ульяне. Сыновья служат в Киевском конноегерском полку: корнет Николай — 20 лет, кадет Маркел — 18 дома, Дмитрий — 10, Григорий — 9; дочери: Настасья — 19, Епраксия — 15, Александра — 5, Елисавета — 4. По ревизии 782 года имеет в Градижском уезде, в селе Броварки мужского пола 42, женского пола 40; надворный советник в службе состоит. Матвей Григорьевич Остроградский 43 лет. Жена — дочь полтавского полкового судьи Семена Бузановского Ирина. Сыновья Викентий — 12, Платон — 11, Марьян — 9, Аполон — 7, Георгий — 6; дочь Елизавета — 13 лет. В деревне Платоновке, Ламановой, местечке Манжелик мужского пола 53, женска пола 43, Градижский уезд, бунчуковый товарищ, в службе не состоит.

РДІА. Ф.683. Оп.1. Спр.2. Арк.1-3.

№ 2

1792. – Грамота про внесення надвірного радника А.Г.Остроградського та його родини до першої частини дворянської родословної книги Катеринославської губернії

Грамота

Екатеринославской губернии

от губернского предводителя дворянства и уездных дворянских депутатов, собранных для составления дворянской родословной книги, данная дворянину, надворному советнику

Андрею Григорьевичу Остроградскому

Рассмотрев на основании всемилостивейше пожалованной от ее императорского величества в 1783 год апреля 21, дворянству грамоты, предъявленные от него Остроградского о дворянском его достоинстве доказательства, признали оные согласными с предписанными на то правилами, в следствие коих по сим 77 статьи объявленной грамоты, он и род внесен в дворянскую родословную Екатеринославской губернии книгу первую ее часть, во свидетельство чего мы, губернский предводитель дворянства и депутаты во исполнении всевысочайшего ея императорского величества соизволения дали ему сию грамоту за подписанием нашим, утвердив оную печатью дворянского собрания Екатеринославской губернии июля дня 1794 года.

РДІА. Ф.683. Оп.1. Спр.1. Арк.3.